

THOR NORSTRÖM
ORVAR OLSSON
OLE-JØRGEN SKOG
ESA ÖSTERBERG

Vetenskaplig kritik eller stöd för populistiska föreställningar? Replik till Berggren och Lindgren

För sin kritik av Holder m fl har Fredrik Berggren och Björn Lindgren valt rubriken "Ekonomisk analys av missbruk eller missbruk av ekonomisk analys?" (Berggren & Lindgren [1995]). Rubriken utlovar skarp ekonomisk kritik och kanske även ett avslöjande av missbruk av ekonomisk analys. Mot denna bakgrund är det lite överraskande att de två svenska ekonomerna – ekonomer är ju kända för och stolta över sin noggrannhet – börjar sin kritik med ett något vilseledande påstående.

Ty så här inleder Berggren och Lindgren: "Kommer ytterligare 600 – 4000 svenskar per år att dö i alkoholrelaterade sjukdomar och kommer misshandelsfallen att öka med 3000 – 22000 fall per år på grund av Sveriges medlemskap i EU? Det hävdar i varje fall Harold Holder, Norman Giesbrecht, Thor Norström, Orvar Olsson, Ole-Jørgen Skog och Esa Ös-

terberg i en rapport om följderna av en avreglering av det svenska alkoholförsäljningsmonopolet som gjorts på uppdrag av Systembolaget" (Berggren & Lindgren [1995, s 579]).

Vi har aldrig påstått att Sveriges medlemskap i EU som sådant skulle ha dessa följder. Det vi har skrivit är att om Sveriges medlemskap i EU medför vissa förändringar i den svenska alkoholpolitiken, så kan dessa förändringar ha nämnda följdverkningar. Skillnaden i uttrycksätt är kanske inte så väldigt stor men man kan ändå undra varför Berggren och Lindgren väljer en så populistisk inledning?

Som ekonomer anknutna till national-ekonomiska och samhällsmedicinska institutioner vid Lunds universitet borde Berggren och Lindgren vara klart medvetna om att det är en stor skillnad mellan att å ena sidan i en politologisk analys påstå att Sveriges medlemskap i EU som sådant skulle ha vissa följder och att å andra sidan analysera vilka konsekvenser detta medlemskap kan tänkas ha.

Dessutom, som även Berggren och Lindgren själva konstaterar, har vi bland våra nio framtidsvisioner också alternativet "ingen förändring". I vår rapport är med andra ord ingen tilläggskonsumtion, ingen ökning i dödlighet och ingen tillväxt i misshandelsfallen ett möjligt alternativ i framtiden – även om det i det långa loppet inte är det mest sannolika alternativet.

Berggrens och Lindgrens sätt att refe-

THOR NORSTRÖM är professor vid Institutet för social forskning, Stockholms universitet.

ORVAR OLSSON är forskare vid Folkhälsoinstitutet i Stockholm.

OLE-JØRGEN SKOG är professor vid Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo.

ESA ÖSTERBERG är forskare vid Alkoholpolitiska forskningsinstitutionen, Helsingfors.

lera vår rapport är korrekt – med ett viktigt undantag. Enligt dem framgår resultatet av våra beräkningar i deras Tabell 1 (Berggren & Lindgren [1995, s580]). I den har de underligt nog satt våra resultat inom parentes (Holder m fl [1994, s8, s46, s82–85]) och därmed försökt ge den uppfattningen att vi i första hand har byggt vår analys på de elasticitetsvärden Assarson har kommit fram till (se Holder m fl [1994, s45–46]). Berggrens och Lindgrens Tabell 1 är kort sagt vilseledande och kan tolkas som ett försök till skrämselfpropaganda, som bygger på missbruk av den analys som Holder m fl har utfört.

Vi är medvetna om att valet av funktionsform påverkar resultaten. Vi har i sig ingenting att invända mot Berggrens och Lindgrens räkneexempel. Det är sant att en exponentiell funktion med en punktelasticitet på -1 och en halvering av priset ger en konsumtionsökning på 100 procent, medan en linjär funktion ger en konsumtionsökning på 50 procent. Men detta räkneexempel är väl inget belägg för att en linjär funktionsform skulle vara ett bättre alternativ än en exponentiell? I vår analys har vi utgått ifrån att den exponentiella funktionsformen återspeglar faktiska konsumtionsförhållanden, bland annat därför att det beträffande alkohol finns empiriska belägg som stöder detta antagande (se till exempel Skog [1979 och 1991]; se även Skog m fl [1993]).

Berggren och Lindgren skriver att tillgänglighetens påverkan måste skattas. Det har vi även gjort, och gett våra motiv därtill. Enligt vår mening ingår det inget vetenskapligt i en kritik som lyder: "I rapporten antas på ett tveksamt sätt storleken på de konstanter som skall representera effekten av förändringar i tillgänglighet av öl, vin och sprit" (Berggren & Lindgren [1995, s583]). Man borde väl specificera vad det är som är tveksamt? Vi har kommit fram till våra tillgänglighetskonstanter genom att studera effekter av stora förändringar i tillgängligheten i de

nordiska länderna och i Förenta Staterna. Det enda alternativet Berggren och Lindgren ger för att hitta storleken på dessa konstanter är att i stället undersöka data i samband med att Systembolaget lägger ned eller etablerar nya butiker. Men är Berggren och Lindgren verkligen av den åsikten att det är vettigt att skatta effekten av en nyetablering av kanske en, fem eller rentav tio nya butiker till de redan existerande 368 (år 1992), och sedan på basen av dessa data avväga vilken effekt en möjlig ökning i alkoholbutikernas antal från dessa 368 systembutiker och 542 utlämningsställen till över 8000 nya inköpsställen skulle ha? Och om Berggren och Lindgren accepterar detta tillvägagångssätt borde de väl inte, enligt samma logik, rekommendera användandet av priselasticiteter, som ju är estimerade på basen av små förändringar i alkoholpriserna, för att skatta effekterna av oerhört stora prisförändringar?

Vidare tycks Berggren och Lindgren vara kritiska mot det "att både sänkt pris och ökad tillgänglighet resulterar i ökad alkoholkonsumtion" (Berggren & Lindgren [1995, s583]). Så här skriver de: "Det skulle exempelvis kunna förhålla sig så att ökad tillgänglighet och sänkt pris resulterar i en konsumtionsökning som inte är (avsevärt) större än konsumtionsökningen vid enbart ökad tillgänglighet eller sänkt pris" (Berggren & Lindgren [1995, s583]).

Om alkoholpriserna alltså först skulle sjunka med 30 procent, och man efter det skulle inleda vinförsäljning i livsmedelsbutikerna, skulle vinernas frisläppande enligt detta resonemang inte kunna ha någon (avsevärd) effekt. Likaså gäller att om man först skulle börja med vinförsäljningen i livsmedelsbutikerna, och efter det sänka alkoholpriserna med 30 procent, skulle prissänkningen inte kunna ha någon (avsevärd) påverkan på konsumtionen. Men enligt både nordisk och internationell alkoholforskning är sådana uteblivna effekter inte de mest sannolika.

Då man försöker förutspå framtiden måste man använda de mest sannolika värdena, och inte spekulera om vad som eventuellt kan hända i teorin.

Vad gäller projektionerna av alkoholskador baseras dessa i vissa fall på den genomsnittliga alkoholeffekten i flera studier vilka sammantaget inkluderar den konsumtionsnivå som prediktionerna avser. Vi påpekar att osäkerheten i dessa prediktioner är avsevärd och approximativa standardfel har också angivits. Man kunde naturligtvis ha gått vidare och beräknat konfidensintervall, som Berggren och Lindgren föreslår, men med tanke på det stora antalet prediktioner hade det blivit ganska otympligt.

Berggren och Lindgren slutar med att kalla vår analys "skrämselpropaganda". Enligt den skulle alkoholkonsumtionen öka till 9,5 liter per person om alkoholpriserna i Sverige skulle sjunka till tysk nivå, och om alkoholens tillgänglighet skulle vara densamma som i Tyskland. Enligt Berggren och Lindgren är det skrämselpropaganda att förutspå att svenskarnas alkoholkonsumtion under likadana omständigheter som nu råder i Tyskland skulle stanna under den nuvarande tyska konsumtionsnivån, som är 10,4 liter per person. Vi tycker fortfarande att vår prognos är försiktig, speciellt beträffande effekterna av den ökade tillgänglighet som ett avskaffande av Systembolaget skulle leda till – det enda alkoholmonopol Sverige har kvar.

I det sista stycket i sin artikel säger Berggren och Lindgren: "individuella val av livsstil bestämmer i stor utsträckning folkhälsan i landet" (Berggren & Lindgren [1995, s 584]). Individer träffar dock inte sina val i ett vakuum. På det aktuella området påverkas valen i hög grad av landets alkoholpolitik. Det är detta vår rapport handlar om: hur olika alkoholpolitiska alternativ på basis av tillgänglig forskning påverkar individernas val och vilka konsekvenser detta sannolikt får på skadepanoramata.

Referenser

- Berggren, F & Lindgren, B, [1995] "Ekonomisk analys av missbruk eller missbruk av ekonomisk analys?", *Ekonomisk Debatt*, årg 23, nr 7, s 579–584.
- Holder, H, D, Giesbrecht, N, Norström, T, Olsson, O, Skog, O-J & Österberg, E, [1994], "Effekter av lägre alkoholpriser och slopat försäljningsmonopol", Rapport-serie nr 43, CAN och Folkhälsoinstitutet, Stockholm.
- Skog, O-J, [1979], "Modeller for drikkeatferd", SIFA-stencil nr 32, Statens Institutt for alkoholforskning, Oslo.
- Skog, O-J, [1991], "Drinking and the Distribution of Alcohol Consumption", i Pittman, D, J & White, H, R (red), *Society, Culture and Drinking Patterns Reexamined*, s 135–156, Rutgers Center of Alcohol Studies.
- Skog, O-J, Horverak, Ø, Nordlund, S & Norström, T, [1993], "Vurdering av konsekvenser av ulike endringer i omsetningsform og ulike priser for alkohol i Norge", SIFA rapport nr 4/93, Statens Institutt for alkohol- og narkotikaforskning, Oslo.